

Pikku Matti

m.: Albert Edelfelt

Berättelse av Zacharias Topelius från 1852

Kulturveckan 2008

Pikku Matti

Borta på en skogsbacke står en liten stuga, ett torp. Stugan har ett fönster som är så litet, att bara ett runt, ljuslockigt pojkhuvud ryms i det. Förr fanns där också en skorsten av tegel, väggarna var rödmålade och runt stugan och det gröna potatislandet fanns ett pryddigt staket. Men nu ser allt mycket fattigt ut. Röken stiger ut genom ett hål i grästaket, och staketet har ramlat ner för länge sedan. Orsaken till varför det ser fattigt ut är att det i stugan bor en gammal soldat med sin gamla gumma och de är båda så gamla att de inte orkar arbeta eller bygga längre. Om inte gubben skulle pyssla med att binda fisknät och gumman med att göra kvastar, skulle de dö av hunger. Varje år får de dessutom tre tunnor med säd, som de kan göra bröd av.

För fyra eller fem år sedan såg där mycket bättre ut. Då bodde förutom de gamla också deras son och sonhustru i stugan. De arbetade flitigt och allt var bra. Plötsligt en söndagsmorgon dog det unga paret i en olycka och deras lilla pojke blev föräldralös. Då fick det gamla paret ta hand om pojken. Pojken hette Matti och eftersom han var så liten, blev han kallad för Pikku Matti. (Den som inte förstår finska, kan kanske gissa vad det betyder.) Pojken var rund och rödblommig som ett moget äpple. Han hade klara blåa ögon och hans hår var gult som guld. När något märkligt hördes på landsvägen, syntes hans runda ansikte i fönstret. Om du någon gång farit där förbi, har du säkert sett honom. En mörk och kulen höstafton syns den klart lysande elden från spisen i den fattiga stugan. Den blinda gamla soldaten sitter och binder sina fiskenät. Den gamla gumman läser högt ur bibeln, om hur de fattiga som bor i det mörka landet skall se ett skinande ljus. Pikku Matti sitter på spisen i eldskenet med katten i sitt knä. Han hör noggrant på vad farmor läser. Till sist kommer sömnen i hans blåa ögon, och hans runda blommiga kind sjunker sakta ner mot den gamla gummans knä.

Om du har farit förbi stugan en grön och fin sommardag, har du sett att bredvid stugan finns en grind. Där måste du stanna om ingen kommer och öppnar. Men vänta bara, det dröjer inte länge förrän Pikku Matti är där. Han syns redan i stugans dörr, han springer över stock och sten för att hinna i tid. Hans långa, gula hår fladdrar i blåsten. Nu är han framme vid grinden. Om du har en liten peng, kan du kasta den åt honom. Pikku Matti blir väldigt glad åt nya, blänkande pengar. Men du ska akta dig, så att du inte kastar pengan på vägen förrän du åkt genom grinden. Pikku Matti tänker sig inte så noga för utan kastar sig genast över pengan. Då faller grinden rakt på nosen på dina hästar. Men bli inte arg på Pikku Matti för det.

På vardagarna åt Pikku Matti hårt bröd och mjukor med spisöl, men ibland fick han potatis och sur mjölk och då blev det kalas. Pikku Matti växte och blev större för varje år som gick. Han kunde inte läsa annat än böner och Guds tio bud, men han kunde mycket annat. Han kunde stå på huvudet och slå kullerbytta i gräset. Han kunde kasta smörgåsar i sjön, när farmor tvättade hans skjortor. Han kunde köra på en slät väg, och rida grannens häst. Han kunde skilja på ripans och skatans spår i snön, och han kunde göra hästar och kor av grankottar. Allt detta kunde Pikku Matti, och det var mycket för en så liten en som Pikku Matti. Men Pikku Matti saknade en mycket nödvändig sak här i världen. Kanske man inte borde säga det, men han hade inga byxor.

- Men, sade farfar. Kära Pikku, här hos oss får du ju bara hårt bröd och vatten och salta mjukor. Hör du inte, att den fine mannen bjuder dig mjukt bröd och mjölk och annat gott.

Tänk också på att du får en häst att rida på!

- Men jag vill ändå stanna här, jag vill inte gå ifrån farmor och farfar! sade Pikku Matti med gråten i halsen.

- Du är en bra pojke du, sade mannen med tårar i ögonen och klappade den lille pojken på hans runda kind. Ja, stanna du hos farfar och farmor. Jag skall se till att ingen av er någonsin behöver lida. Sedan när du blir karl, så kom till mig, om jag lever. Jag skall ge dig jord att ploga och skog att hugga. Det är ingen skillnad om du blir bonde eller soldat, bara du blir en ärlig och pålitlig pojke för ditt land. Vill du det, Pikku?

- Ja, sade Pikku bestämt.

- Gud välsigne vårt land och ge det många pålitliga pojkar som du, lille Pikku! sade den fine mannen. Det finns många som rusar bort från det hårda brödet, och istället längtar efter de mjuka bullarna, fortsatte mannen. Det vinner de inte mycket på. Men hedra din fader och moder i deras fattigdom, då går allt bra och då lever du länge på jorden!

- Det där står i ABC-boken! sade Pikku Matti.

- Ja. Men det står inte i allas hjärtan, svarade farfars gamle kapten.

Sagan bearbetad av personal på Nykarleby stadsbibliotek 2008

Den fine mannen såg fundersam ut, och föraren fortsatte att ropa:

- Upp med grinden!

Då kom Pikku Matti fram. Han öppnade grinden och gjorde en hälsning precis så som farfar lärt honom. Föraren piskade hästarna som ryckte till, men då ropade den fine mannen i vagnen:

- Stå stilla!

Vagnen stannade för andra gången.

- Vad är du för en liten figur i Björneborgarnas gamla uniform? frågade mannen av Pikku Matti.

Lille Pikku Matti förstod ingenting, han mindes bara vad farfar sagt till honom, och gjorde en hälsning igen, så högtidligt som möjligt. Detta gladde den fine mannen mycket. Han frågade efter pojkens föräldrar, och befallningsmannen skyndade sig att berätta, hur pojken var en fader- och moderlös stackare som levde hos sin gamle farfar Hugg. Efter dessa ord steg mannen ur vagnen och begav sig raka vägen till stugan där de bodde.

- Guds fred, mina vänner! sade den fine mannen och skakade hjärtligt de gamlas händer.

Jag tycker jag känner igen dig, gamle kamrat. Är du inte Hugg, nr 39, vid mitt förra kompani?

- Jo, herr kapten, svarade farfar.

- Nå, äntligen har jag fått tag på dig, sade mannen. Inte har du väl glömt, att det var du som tog mig på din rygg och bar mig över strömmen när jag var sårad i striden? Det ska du inte tro att jag glömmet. Efter freden hörde jag inte mera av dig, jag sökte dig länge, men antog att du var död. Men nu har jag hittat dig, och jag skall se till att du, din hustru och din präktige, lille pojke får det bättre ställt. Mannen tog Pikku Matti under armarna, lyfte honom högt upp och kysste honom, så att hatten föll av, sabeln skramlade och alla farmors nålar lossnade i jacka och byxor.

- Nej, låt bli mig! sade Pikku till mannen. Nu gjorde du så att hatten föll i golvet, och det tycker inte farfar om.

- Farfar skall nog få en bättre hatt i stället, sade mannen. Hör på nu Pikku, du ser ut att bli en duktig karl. Har du lust att bli en tapper soldat, som din farfar har varit?

- Farfar säger, att det beror på mot vem jag får slåss, svarade Pikku Matti.

- Du är allt en filur, sade mannen och skrattade. Och du tycks vara en modig, liten pojke.

- Ja kapten, det kommer sig av att han idag för första gången bär byxor, och modet följer med byxorna, sade farfar.

- Säg istället att det följer med Björneborgarnas uniform. Där sitter mycket krutrök och åra kvar i denna slitna uniform, och sådana minnen går från släkte till släkte. Men nu har en ny tid kommit, och pojken kan också bli ett skydd för sitt fosterland.

- Är du stark, lille man?

Pikku Matti svarade inte. Han räckte bara ut sitt högra långfinger för att kunna dra fingerkrok med den fine mannen.

- Jag ser på dig, sade mannen, att du blir stark som en björn när dina armar hinner växa. Vill du följa med mig och äta mjukt bröd och dricka mjölk alla dagar? Kanske du också kan få lakrits och kringlor någon gång, om du är snäll.

- Får jag en häst att rida på? undrade Pikku.

- Ja, det förstås, sade mannen.

Pikku Matti funderade en stund på saken. Hans små blå ögon flög från mannen till farfar, från farfar till farmor, och från farmor tillbaka till mannen. Slutligen kröp han mellan de gamlas ryggar och sade:

- Jag vill stanna hos farmor och farfar.

Det fanns två orsaker till att Pikku Matti var utan byxor. För det första var hans farmor och farfar mycket fattiga. För det andra var det vanligt att små pojkar på den tiden gick utan byxor, men de andra pojkarna gjorde detta mest om vardagarna. På söndagarna bar pojkarna byxor som vanligt folk. Men Pikku Matti förstod inte alls att det var något fel med honom. Han gick helt glad i sin lilla skjorta, och inte tänkte han på att det skulle finnas flera klädesplagg här i världen. En söndagsmorgon när allt folk samlades vid stranden för att fara till kyrkan, sade Pikku Matti att han vill följa med.

- Kära barn, det går inte, sade farmor.

- Varför inte? frågade Pikku Matti.

- Du har ju inga kläder.

Då blev Pikku Matti mycket fundersam.

- Nog har jag väl en gammal kjol att låna dig, sade farmor. Men då tror ju alla att du är en flicka.

- Jag vill inte vara en flicka. Jag vill vara en karl, sade Pikku Matti.

- Har man hört på maken! sade farmor. Stanna snällt hemma nu, min Pikku Matti!

Och Pikku Matti stannade hemma den gången.

Några dagar senare hölls ting i byn. Där samlades mycket folk, och bland andra kom Wipplustig med sitt tittskåp. Du kanske känner Wipplustig? Alla ville titta i hans skåp och där såg man bland annat kejsar Napoleon Punaparta med sin långa guldskära och sitt långa svärd, prinsessan Lindagull och tomtegubben i Åbo slott. Några gav pengar till Wipplustig, andra gav honom bröd. Många gav honom ingenting alls, men alla hade de mycket roligt. Pikku Matti hörde de andra pojkarna berätta om Wipplustig, och då förklarade han genast att han vill med och se på tittskåpet.

- Kära barn, det går inte, sade farmor.

- Varför inte det? frågade Pikku Matti.

- Det är ju bara fint folk där, som domaren, skrivaren, länsmannen, nämndemannen och brofogden. Inte kan du ju gå dit utan byxor.

Pikku Matti stred med sig själv en stund, och slutligen sade han:

- Om farmor ändå skulle låna mig den där kjolen...

- Där är den, sade farmor och skrattade när den lille pojken tog kjolen på sig. Nu ser du precis ut som en flicka.

- Ser jag ut som en flicka, så går jag inte dit, sade Pikku Matti. Jag är ingen flicka, jag är en karl.

Visst ser du ut som en flicka, sade farmor. Men du kan ju säga åt alla som du möter på vägen att du är en karl.

- Det kan jag göra, tänkte Pikku Matti, och så gick han. På vägen mötte han en herre som var på resa. Mannen stannade och sade:

- Kan du säga, min lilla flicka, var tinget hålls?

- Jag är ingen flicka, jag är en karl, sade Pikku Matti.

- Inte ser du så ut, sade den resande mannen.

Pikku Matti svarade ingenting, men när han kom till tingsgården, ropade han så högt, att alla hörde det:

- Jag är ingen flicka, fastän jag ser så ut. Jag är en karl!

Alla gubbar och gummor skrattade. Alla pojkar och flickor samlade sig i en ring runt Pikku Matti; klappade händerna och ropade:

- Maja liten, var har du fått en så vacker klänning?

- Det är farmors kjol och inte min, sade Pikku Matti. Jag är ingen Maja, jag är Matti, kan ni väl se.

Då tog den största och elakaste av pojkarna Pikku Matti på nacken, bar honom fram till tittskåpet och skrek över hela platsen:

- Vem vill se en karl i kjol?

Pikku Matti blev så arg, så han tog pojken i luven och luggade honom av alla kraf-

ter.

- Det är inte min kjol, det är farmors kjol! skrek han, och så började han gråta. Men den stygga kamraten fortsatte att ropa:
- Vem vill se en karl i kjol! Och så fortsatte det, med luggande och skrikande kring hela tingsgården.

Aldrig hade Pikku Matti varit med om något sådant. Han grät, han skrek, han klöste och bet. När han äntligen slapp lös, sprang han det fortaste han kunde. Han snubblade på kjolen, kom upp på fötterna igen med gråten i halsen, snubblade igen, kom upp på nytt och sprang vidare. Till sist kom han snyftande hem till sin farfars stuga.

- Klä av mig kjolen! ropade han. Jag vill inte ha någon kjol. Jag är en karl!
- Gråt inte, Pikku min, sade farmor tröstande. När du blir stor, skall du visa, att du är en lika bra karl som någon annan.
- Ja, sade farfar, och nästa gång skall du få låna mina byxor.

Det gamla paret tog bra hand om Pikku Matti. Han var ju deras glädje på jorden. Gärna hade de gett honom fina guldstickade sammetsbyxor om de kunnat. Men nu fick Pikku Matti en smörgås, och då var sorgen glömd. Han satte sig ner i ett hörn av stugan, och tänkte inte mera på att det inte passar sig för en karl att gå klädd i kjol.

Några dagar senare skulle det komma en fin och ståtlig herre till byn. Mannen brukade resa landet omkring. Han hade nästan lika mycket makt som kungen. Allt folk skulle samlas för att se mannen, och redan innan han hade kommit gick det rykten om honom. En del människor sade att han åker i en guldvagn och att han har tolv hästar. Andra sade att hela han är klädd i silver och mässing. Alla barn hoppades på att mannen skulle bära en stor väska på ryggen med silverslantar och lakritsstänger, som han skulle slänga ut åt barnen som kom på vägen.

Detta rykte fick också Pikku Matti höra, och genast bestämde han att han vill vara med. Fortfarande var Pikku Matti utan byxor, och hans farmor och farmor var lite bekymrade.

- Kanske du vill låna farmors kjol en gång till? sade farfar med ett litet leende.
- Jag vill inte ha någon kjol, skrek Pikku Matti. Han blev röd som ett hallon då han tänkte

på hur alla skrattade när han gick med farmors kjol.

- Nej, aldrig mera någon kjol! Jag vill ha farfars byxor!

- Har man hört på maken! sade farfar. Nå, kom med så går vi upp på vinden och ser om byxorna passar åt dig.

Nu blev Pikku Matti glad, som ni säkert kan gissa. Han flög uppför stegen som en katt, så att hans farfar knappt hann med. Det första som Pikku Matti såg, var en stor glänsande sabel.

- Den där vill jag ha! skrek han.
- Nej men vad ska du göra med den? undrade farfar. Men du kan få hålla i den tills jag får min uniform ur kistan.

Pikku Matti tog sabeln, och den var så tung, att han knappt orkade lyfta den.

Farfar klappade honom vänligt på kinden, och sade:

- När du blir karl, kan det hända att också du bär en sabel och får slåss för ditt land.

Vill du

det, Pikku?

- Ja, sade den lille pojken, och rätade på sig. Jag skall hugga huvudet av fienderna, hur många de än är.

- Åhå! sade farfar. Hur många de än är? Det beror ju på mot vem du får slåss.

- Ja, sade Pikku Matti fundersamt. Jag skall hugga huvudet av vargarna och hökarna

och

brännässlorna och alla som gör farmor och farfar illa. Och sedan skall jag hugga huvudet

av alla som kallar mig för en flicka.

- Nå nå, du ska uppföra dig och inte vara så grym. Här har du byxorna. Jag gissar att du vill ha jackan också?

- Ja, farfar. Sabeln också. Och hatten.

- Ja, du är nog allt en riktig skojare du, sade farfar. Du skall få det du vill ha, men då måste

du lova att du inte går längre bort än till grinden vid vägen, när den höge mannen kommer.

- Ja, farfar. Jag lovar.

De hann nästan inte ner från vinden, förrän länsmannen kom åkande på vägen. Han ropade till höger och vänster att folket skulle maka sig undan för den fina mannen skulle vara framme i byn om endast några minuter. Overallt blev det bråttom, också i den lilla stugan. Farfars gråa byxor med ljusblå ränder kläddes på Pikku Matti. De var så stora och vida, att han skulle ha kunnat krypa in i det ena byxbenet. Byxbenen veks upp till hälften, och sedan knöts de fast med en duk under Pikkus armar. Samma bekymmer var det med jackan, eftersom den var lika stor. När den kläddes på Pikku Matti, släpade ärmarna i marken.

- Det där går ju inte, sade farmor. Hon fäste upp ärmarna med nålar, så att de inte skulle

hänga ner i marken.

Pikku Matti tyckte allt detta bara var onödigt. När de skulle klä på honom den stora soldathatten var de tvungna att fylla den till hälften med hö, annars skulle den säkert ha fallit ända ner till axlarna. Till sist hängde de den tunga sabeln på hans rygg, och så var riddaren Lillepytt färdig. Pikku Matti var nu väldigt stolt och glad, när han för första gången fick ha på sig ett par byxor. Hela hans lilla runda figur försvann i de vida kläderna och man såg bara de små, ärliga, blå ögonen, de rödblommiga kinderna och den lilla spetsiga näsan som tittade ut mellan jackan och hatten. När han stiltigt marscherade ut, hörde man sabeln skramla mot småstenarna, nämligen föll bort och hatten vippade av. Hela den stilige riddaren var färdig att ramla med hela sin utrustning. De gamla fick sig ett litet skrott när de såg Pikku Matti. Farfar svängde den lille pojken tre varv runt omkring sig och kysste den lilla näsan som stack ut. Sedan sade han:

- Gud välsigne dig, lille Pikku, må aldrig någon sämre karl än du bära Björneborgarnas

uniform. Giv nu akt! När den fina mannen kommer, skall du göra en hälsning såhär – och så lärde han den lille pojken att stå rak som en sticka med vänstra armen längs sidan och högra handen vid pannan.

- Ja, farfar, sade Pikku Matti, som alltid ville lära sig något nytt.

Efter en liten stund började det damma långt borta på vägen. Det var den fine mannen som kom åkande, så att det gnistrade om stenarna. Plötsligt hörde man föraren stoppa hästarna med ett ”ptrrroh!” och sedan ropade han:

- Grinden upp, fort!

För att den fine mannen skulle förstå att det var ordning och skick på vägar, hade befallningsmannen ställt sig vid grinden, för att kunna öppna den på givet kommando. Men när vagnen kom som en ilande blix, hände det sig inte bättre än att befallningsmannen ville buga den fine mannen välkommen, men pladask låg han där i det våta diket vid vägen. Vagnen var nu tvungen att stanna.